THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL

עס האלט שמאל מיט'ן אכצענטען „אמענדמענט"

די לעצטע אמעריקאנער וואלען, אבוואהל דער ערשטער שטריך וואס ווארפט זיך אין די אויגען, איז דער גרויסער דעמאקראטישער זיעג, דער נצחון וואס די דעמאקראטישע פארטיי האט אפגעהאלטען, דאך האבען זיי נאך אויך א צווייטען שטריך — דער זיעג וואס די נאסע האבען אפגעהאלטען, פון וועלכע די אנטי־סאלון ליעג האט געכאפט א גרויסען קלאפ.

אין אלע יענע שטאטען, וואו מען האט געשטימט איבער דעם אכצענטען "אמענדמענט", האבען זיך די מערסטע וועלער ארויסגעזאגט געגען פראהיבישאן.

אז דאס וועט זיין אזוי האט מען געקענט דערווארטען די גאנצע צייט. באזונדערס האט זיך עס אפגעשפיגעלט אין אמעריקע'ס גוט פארצווייגטער פרעסע.

ביז ניט לאנג צוריק איז געווען אנגענומען, אז בלויז די צייטונגען פון די נאר גרויסע שטעדט וואגען צו שרייבען געגען דעם אכצענטען אמענדמענט, די צייטונגען פון די קלענערע שטעדט זענען געווען טרוקען.

דער פאקט איז, ווען נאר עס האט זיך אין גרויסע שטאדטישע צייטונגען באוויזען א נייעס, אדער אן עדיטאריעל וואס האט אנגעדייטעט אויף דעם דורכפאל פון פראהיבישאן, איז פון דער אנטי־סאלון ליעג דערקלערט געווארען, אז די דאזיגע צייטונגען שטעלען מיט זיך ניט פאר דאס אמעריקאנער פאלק, אז זיי ווערען ארויסגעגעבען פון "פרעמדע", אדער אז זייערע לעזער זענען הויפטזעכליך פרעמדע, ניט אמעריקאנער, און זענען דורכגעדרונגען מיט דער זינד און שמוץ פון די גרויסע צולאזענע שטעלט.

די אטאקעס פון דער אנטי־סאלון ליעג זענען ניט פארביי אן ווירקונג. דערפאר וואס די צייטונגען פון די קלענערע שטעדט האבען כמעט אלע, ביז ניט לאנג צוריק מורא געהאט צו זאגען א ווארט געגען דעם אמענדמענט וואס איז מיט געוואלד אריינגעפרעסט געווארען אין דער קאנסטיטוציע. די וועכענטליכע און מאנאטליכע זשורנאלען האבען געהאלטען אין איין לויבען פראהיבישאן.

דאס רעדעל האט זיך אבער גענומען דרעהען צוריק. ניט נאר געפינען זיך יעצט פיעלע הונדערטער אמעריקאנער צייטונגען אין די קלענערע שטעדט, וועלכע דרוקען נייעס און עדיטאריעלס געגען פראהיבישאן. נאר אפילו אויך די מאנאטליכע זשורנאלען, וועלכע זענען פאררעכענט אלס די צוריקגעהאלטענסטע, די קאנסערוואטיווסטע און די זאגענאנטע "ריין אמעריקאנישע". דרוקען יעצט לאנגע ארטיקלען אין וועלכע עס ווערט אנגעוויזען אויף די אומגליקען וואס פראהיבישאן האט געבראכט אויף אמעריקע.

דער אמעריקאנער אריסטאקראטישער זשורנאל "וואניטי פעיר" האט געדרוקט אן ארטיקעל געגען פראהיבישאן. אן ארטיקעל וואס איז געווען א שווערער קלאפ אויף דעם קאפ פון דער אנטי־סאלון ליעג. אין יענעם ארטיקעל איז פשוט דאס אמעריקאנער פאלק אויפגעפאדערט געווארען צו ברעכען דאס פראהיבישאן געזעץ.

א צווייטער אריסטאקראטישער זשורנאל און וועמעס אמעריקאניזם די אנטי־סאלון ליעג וועט קיין פארדאכט ניט קאנען געפינען, דער "סייקאלאדזשי מאגאזין", שרייבט:

> "אנשטאט אפצושאפען פארברעכען, האט פראהיבישאן ארויסגערופען צו לעבען הונדערטער טויזענטער גענגסטערס, רויבער, ראקעטירס, בוטלעגערס, מערדער, וועמעס פראפיטען עם דערגרייכען אין די ביליאנען דאלארס. מיט די מיליאנען וואס זיי רויבען און פראפיטירען פון פראהיבישאן, קויפען זיי דיסטריקט אטוירנים, ריכטער, הויכע און קליינע רעגירונגס בעאמטע און קאנטראלירען אין פיעלע שטעדט און אין פיעלע סטייטס די אדמיניסטראציעס פון אויבען ביז אראפ און פון אונטען ביז ארויף. . . ."

און דער 4־טער נאוועמבער, אמעריקע'ס וואל־טאג האט קלאר באוויזען אז דער וועלער דענקט אזוי, ווי עס דענקען יעצט און עס ווערט יעצט געשריבען אין די מערסטע אמעריקאנער צייטונגען. און דער רעזולטאט איז געווען א גוטער קלאפ פאר דער אנטי־סאלון ליעג, וועלכע וויל נאך אלעס, אז אמעריקע זאל בלייבען "טרוקען", וואס גיט אזוי פיעל מעגליכקייטען פאר פארברעכען און "בוטלעגינג".

ביים פערצענטען יאר

פייערט יעצט רוסלאנד דאס פערצענטע יאר באלשעוויזם, און פארשטייט זיך, אז מען זינגט לויב־געזאנגען די גרויסע אויפטואונגען. אבער מען פארגעסט צו דערציילען איין זאך. אז די "פיאטילעטקא", די איינציגע זאך פון וואס רוסלאנד שטאלצירט אזוי איז נאך ווייט פון צו זיין א דערפאלג.

די, וועלכע ווילען ניט פארשווייגען דעם גאנצען אמת, גיבען שוין צו, אז מען איז הינטערשטעליג אין די רעזולטאטען פון די ערשטע צוויי יאר פון דער "פיאטילעטקא". און ווידער איז דאס עפעס ניט, חלילה, די שולד פון א טעות אין די פאראויסגעמאכטע חשבונות. נאר עס איז די שולד פון די "ספעצען". ווידער האט מען אנטדעקט סאבאטאזשניקעס. צו דער גרופע פון די אכט־און־פערציג, וועגען וועלכע עס איז געמעלדעט געווען מיט עטליכע וואכען צוריק און וועלכע מען וועט משפט'ן אלס קאנטער־רעוואלוציאנערען, קומען נאך צו אנדערע. וואס מען האט איצט ארעסטירט פאר דעם זעלבען פארברעכען. און צווישען זיי, ווי ער ווערט געמעלדעט איז אויך דער גרעסטער רוסישער עקספערט אין אינדוסטריעלער קראפט.

אויף פינף־און־צוואנציג פראצענט איז הינטערשטעליג דער רעזולטאט פון דעם יאר. וואס איז דער צווייטער יאר פון דעם פינף־יעריגען פלאן. מען האט זאגאר געפונען פאר נויטיג צוצורעכענען נאך דריי מאנאטען צו דעם פאריגען יאר. אום צו דערציען דאס וואס עס האט פאר דעם יאר געדארפט אויפגעטאן ווערען. די יארען פון דעם פינף־יעריגען פלאן זענען גערעכענט פון דעם ערשטען אקטאבער ביז דעם ערשטען אקטאבער. אזוי אבער ווי מען איז ניט דערפארען, וועט מען מאכען אן עקסטרא אנשטרענגונג ביז יאנואר. דאס הייסט ביז ניי־יאר און צורעכענען דאס פאר די אויפטואונגען פונ'ם איין יאר.

ווארפט זיך דא אין די אויגען דער אומשטאנד, וואס די ארעסטירטע קאנטער־רעוואלוציאנערען סאבאטאזשניקעס וועט מען משפט'ן, ווי עס ווערט דערקלערט אין אן אפענעם געריכט און ניט גע־פע־או'איש. ווי דאס איז דער פאל מיט געכאפטע קאנטער־רעוואלוציאנערען. צוגעשטעלט "צום וואנט" און קנאק — ווי ניט געווען אויף דער וועלט!

היינט בפרט נאך, אז די ארעסטירטע ווערען באשולדיגט, אז עפעס האבען זיי געהאט א שייכות צו די קאנטער־רעוואלוציאנערען, וואס געפינען זיך אין אויסלאנד. מיט אזעלכע מאכט מען דאך קיין צערעמאניעס נים. פארוואס זשע איז גראד דא נויטיג א משפט, ווי ער איז געפירט געווארען ביי דעם פראצעס פון די דייטשע אינזשענירען און מעכאניקער?

דערוועקט זיך דער חשד, צי איז די גאנצע געשיכטע ניט נויטיג אום צו ווייזען דעם פאלק, אז אין די חשבונות פונ'ם פינף־יעריגען פלאן איז קיין טעות, חלילה, ניט געמאכט געווארען. דאס איז אויסגערעכענט געווארען אויף זיכער ווי צוויי מאל צוויי איז פיער. אי פארוואס האט זיך באוויזען אז מען איז הינטערשטעליג אין דעם וואס עס האט שוין געדארפט זיין אויפגעטאן ביי דער ענדע פונ'ם צווייטען יאר? קורץ, אין דער קויילען־אינדוסטריע, אין דער אייזען־אינדוסטריע און אין פראכט־וואגאנעס אויף פינף און צוואנציג פראצענט? איז דער תירוץ: קאנטער־רעוואלוציאנערער סאבאטאזש פון די "ספעצען". ווארום אט זעט איר דאך, מען האט זיי אנטדעקט, ארעסטירט און מען גייט זיי משפט'ן.

אזוי האלט עס יעצט ביים פערצענטען יאר. ווען איבער רוסלאנד הערשט די אייזערנע סטאליניסטישע האנט.

הפנים די דיקטאטור קען לייכטער מאכען די מענשען אונטערטעניג ווי די אינדוסטריע.

א מלחמה אין יאר 1932

לודענדארפס קראנקע פאנטאזיע שילדערט די שרעקען פון דער קינפטיגער פויליש־דייטשער מלחמה.

גענעראל לודענדארף האט פארעפענטליכט אויף די שפאלטען פון זיין ארגאן "לודענדארפס פאלקס־ווארטע" א סעריע ארטיקלען וועגען דער איצטיגער מלחמה, וועלכע וועט לויט זיין נביאות, אויסברעכען אין יאהר 1932. לודענדארף פארנעהמט זיך איצט מיט דער פראגע וועגען די ערשטע טעג פון דער מאביליזאציע.

די מלחמה, וועלכע לודענדארף זאגט נביאות, זאל אויסברעכען אהן א שום קינדיגונג פון די ביידע צדדים. די סיבה פון דער מלחמה וועט זיין די געגענזייטיגע שנאה צווישען די פעלקער. נאטירליך וועלען בעפאלען ווערען די "ענטוואפענטע" דייטשען, עסטרייך און אונגארן. אין איין לאגער מיט זיי וועט דאן שטעהן ענגלאנד, איטאליען און די סאוויעטען. די מלחמה וועט געפיהרט ווערען מיט א געוואלדיגער פארביטערטקייט אויף דער יבשה, אויפ'ן ים און אין דער לופטען. וואס עס וועט ווייטער זיין, זעהט לודענדארף ניט פאר. אין די ערשטע טעג פון דער מלחמה וועלען וואהרשיינליך פאלען זעהר פיעל קרבנות פון דער דייטשער באפעלקערונג. די דייטשע ארמיי וועט אבער נעהמען א זיגערישע נקמה אין די אלע מפלות, וואס זי האט געליטען בעת דער מלחמה פון יאהר 1914.

א באזונדערע אפהאנדלונג גיט ער וועגען די אפעראציעס אויף דער פויליש־דייטשער גרעניץ. לודענדארף שטעלט זיך פאר אזוי דעם גאנג פון די געשעהענישען.

ביי דער פויליש־פרייסישער גרענעץ וועט אויסברעכען א קאמף צווישען דער פוילישער גרעניץ־וואך און פרייוויליגע דייטשע אפטיילונגען. די רייכסווער נעהמט ניט קיין אנטייל, ווייל זי ווערט קאנצענטרירט טיעף אין דעם לאנד. דער קאמף קומט פאר אויף ביידע זייטען גרענעץ און ער נעהמט אן א זעהר שווערליכען כאראקטער. די פאליאקען, וואס געפינען זיך אויף דער דייטשער זייט פון דער גרעניץ פאראייניגען זיך מיט די פוילישע זעלנער.

א פוילישע שטורם בריגאדע, וועלכע האט אין די ערשטע טעג פון דער מאביליזאציע ארויסמארשירט פון אויבער־שלעזיען דערנעהענטערט זיך אויפ'ן דריטען טאג צו ברעסלוי. נאך דער בריגאדע מארשירען פארשיעדענע מיליטער אפטיילונגען.

א פוילישע דיוויזיע מארשירט פון לעשנא קיין גלאגאוו. עס קומט צו ווערען מערדערליכע קאמפען צווישען דער דריטער און פירטער דיוויזיע פיכאטע און צוויי דייטשע דיוויזיעס קאוואלעריע מיט'ן פאראייניגטען מיליטער פון פוילען און טשעכא־סלאוואקיען. צו הילף די דייטשען קומען צוויי דיוויזיעס פיכאטע און א קארפוס פון ים־פיעכאטע. די דייטשען ליידען אבער אין דעם קאמף א מפלה.

דערפאר אבער אויף צפון גאלינגט עס די דייטשען צו פארנעהמען גרינע און צו אטאקירען משעוו. אבער אפצוראטעווען מזרח פרייסען איז שוין צו שפעט. מזרח פרייסען ווערט באהערשט פון פוילישען מיליטער. די פאליאקען פארפייניגען אויף אן אונברחמנותדיגען אופן די אקופירטע באפעלקערונג.

"פון קעניגסבורג ביז פילאווא ליגט דאס גאנצע לאנד אין אש. די פאליאקען באנעהמען זיך שרעקליך מיט די דייטשען, וואס האבען זיך פרייוויליג באטייליגט אין די קאמפען. די רוסישע אינוואזיע פון 14 יאהר איז מיט איהר שרעק און גרויל געווען א קינדער־שפיעל, אקעגען דער קומענדיגע פוילישער אינוואזיע. די לעבען געבליבענע מאנסבילען אין עלטער פון 17 ביז 45 יאהר ווערען אינטערנירט אין ווארשא און אין קראקא. קיין שום פעדער איז ניט אומשטאנד צו שילדערן דאס טרויעריגע בילד פון דעם אומגליקליכען לאנד!"

אט מיט אזעלכע נארישקייטען שפייזען זיך איצט די מוחות פון די דייטשען נאציאנאליסטען.

פיטערבארער איד באקומט משוגענעם גוי אויפ'ן "הייוועג"

ווען מר. דייווים פון פיטערבארא, איז געפאהרען מיט זיין מאשין קיין טאראנטא, האט ער געזעהן ווי ארום "היל־ראוד" געפינט זיך א משוגענער פערזאן, וועלכער שטעהט ארום א קינדער סקול מיט שטיינער אין די הענט. און ווארפט זיי אויף די שפילענדיגע קינדער.

די אנוועזענדע ארום, ניט אידען, האבען מורא געהאט צוצוגעהן צו איהם. מר. דייווים איז אבער ארויסגעטרעטען פון זיין מאשין, איהם באפאלען און מיט איהם געקעמפט ביז פאליציי איז אנגעקומען און איהם ארעסטירט.

אינטערעסאנט איז וואס יעדער פון די ניט אידען איז איהם ניט געקומען צו הילף, אבוואהל זיי זענען געווען א היבשע צאהל.

פנחס רוטענבערג -- וועט ער איבערנעמען די ציוניסטישע פיהרערשאפט?

פון מאיר לעווין

מאקסים גארקי האט איהם איינמאל געזעהן און געזאגט וועגען איהם, „אט איז א מענש וועלכער וואלט געקאנט מאכען געשיכטע".

דער דאזיגער מענש איז געווען פנחס רוטענבערג. צו יענער צייט איז ער געווען א רוסישער אינטעליגענט, וואס מיינט א רעוואלוציאנער. דער יונגער אינזשעניר האט שנעל אנגעפאנגען דורכפיהרען גארקי'ס נבואה. ער איז געווארען איינער פון די הויפט פיגורען אין דער נאציאנאל־סאציאליסטישער פארטיי.

די קערענסקי רעוואלוציע האט פלוצלינג דערהויבען דעם דאזיגען ברייט־פלייצדיגען, שווייגענדיגען אינזשעניר צום ראנג פון קאמאנדיר פון א פעסטונג אין פעטראגראד. און דאן, פונקט אזוי פלוצלינג און אזוי געהיימניספול ווי ער איז אויפגעטראטען אויף דער רוסישער סצענע, אזוי שנעל איז ער פארשוואונדען. ער האט אפגעשטאטעט א באזוך אין פאלעסטינע. פון דאן אן איז זיין נאמען פארבונדען מיט ארץ ישראל.

מען ווייסט ווייניג וועגען דעם מענשען. און דאך ווען נאר עס קומט צו א קריזיס אין ציוניסטישע אנגעלעגענהייטען, הערט מען דעם נאמען רוטענבערג פון אלע זייטען, עפעס אזוי ווי דער נאמען גופא וואלט געווען א שם המפורש. באלד נאך די ארץ ישראל'דיגע ראיאטען, פון פאראיאהרען, ווען מאנכע האבען געפיהלט אז ווען מען האט אן ערשט־קלאסיגען פיהרער וואלט מען געקאנט גוט אויסנוצען די נייע־געשאפענע לאגע פאר אידישע צוועקען, האט זיך מיט אמאל דערהערט א קלאנג און כמעט אלע אידישע ישובים אין ארץ ישראל, אז מען וועט אויפפאדערן פנחס רוטענבערג אז ער זאל ווערען א מין דיקטאטאר איבער די אידען אין פאלעסטינע, אזוי זאל איבערנעהמען די פאלשטענדיגע פיהרערשאפט איבער זייערע אנגעלעגענהייטען. אבער די צייט פאר דעם איז דאך ניט געווען געקומען.

היינט צו־טאג ווען די ציוניסטישע שיף שווימט אין א שטורמדיגען ים אהן א קאפיטאן, ווערט דער נאמען רוטענבערג ווידער דערמאנט פון אלע זייטען. רוטענבערג האט קיינמאל ניט געזוכט צו שאפען א לעגענדע ארום זיך. זיין נאמען האט אנגענומען א געהיימניספולע באדייטונג בלויז ווייל ער האט זיך געהאלטען אין הינטערגרונד, און האט זיך אפגעגעבען מיט זיין פראיעקט צו שאפען עלעקטרישע קראפט פאר ארץ ישראל. בולט'ע סמנים פון זיין מערקווירדיגע שאפונגס פעהיגקייט זעהט מען איבער אלע בערג און טאלען פון פאלעסטינע. יעדער עלעקטרישער ליכט־פאסטען דערמאנט אן דעם נאמען פון רוטענבערג; און ווייל זיי זעהען אין דעם דאזיגען מענשען די פעהיגקייט צו זאגען ווייניג און אויפטאן פיעל, טראץ אלערליי סארטען שוועריגקייטען, פיהלען די ארץ ישראל'דיגע אידען א גרוים צוטרוי צו פנחס רוטענבערג.

אלצדינג וואס איז פארבונדען מיט דעם מענשען דערמאנט אן קראפט. גארקי האט דאס באמערקט אזוי גיך ווי ער האט צום ערשטען מאל דערזעהן דעם ברייטפלייצעריגען, די נאמישען רוטענבערג. אבער ניט בלויז רוטענבערג'ס ענערגיע האט איהם געמאכט פאר אזא פראמינענטען פיגור אין פאלעסטינע, נאר אויך דער פאקט וואס זיין ענערגיע ווערט אנגעווענדעט אויף אן אינטעליגענטען אופן.

ווען ער איז געקומען קיין פאלעסטינע האט ער זיך ארומגעטראגען מיט א פלאן וועגען אויסנוצען דעם ירדן אויף צו פראדוצירען עלעקטרישע קראפט. ער האט באזוכט דעם גאנצען לענג פון ירדן. ביי א פלאץ וואס הייסט איסיר, וואו דער טייך יארמוק צוזאמען מיט דעם ירדן פאלען אויף 170 פוס, האט רוטענבערג אויסגעפונען אז מען קאן דארט שאפען מעהר ווי גענוג עלעקטרישע קראפט פאר א גאנץ ארץ ישראל.

אבער רוטענבערג האט זיך ניט אונטערגענומען דורכצופיהרען זיין פלאן אויף א נאכלעסיגען אופן. ער האט זיך אונטערגענומען צו בויען קראפט סטאנציעס אין פאלעסטינע וואס זאלען זיין מאדערן אויפ'ן העכסטען גראד.

דער גאנצער פלאן פון שאפען עלעקטרישע קראפט פאר פאלעסטינע איז געווען אזעלכער וואס אין א לאנד ווי אמעריקע וואלט דאס באטראכט געווארען פאר א גאנץ קליינע אונטערנעהמונג פון איינשטענדען. אבער אויף אונטערנעהמען אזא מין סארט ארבייט אין פאלעסטינע, באקומען קאפיטאל פאר דעם, קריגען רעגירונגס קאנצעסיעס, האט זיך געפאדערט פונקט אזוי פיעל שווערע ארבייט, פונקט אזוי פיעל ענערגיע וויפיעל מען וואלט געדארפט אויף דורכפיהרען דעם „באלדער דעם" פלאן אין די פאראייניגטע שטאטען. רוטענבערג האט פארמאגט די דאזיגע ענערגיע. היינטיגס יאהר האט זיין ערשטע קראפט סטאנציע אויפ'ן ירדן אנגעפאנגען געבען עלעקטרישע באלייכטונג.

וואס מען באוואונדערט אם מייסטען אין רוטענבערג'ן און אויף וואס יעדער טוריסט וואס קומט קיין ארץ ישראל שטעלט זיך אפ, איז דאס וואס ער האט אין זינען יעדע איינצעלהייט וואס נויטיגט זיך אויף דורכצופיהרען זיינע פראיעקטען, אפילו דאס אראנזשירען דאס עס־צימער פון זיינע ארבייטער.

יעדער איינער וואס איז געווען אין ארץ־ישראל האט געמוזט באמערקען די מאדערנע ארכיטעקטור, די סאלידע אטמאספערע וואס הערשט ארום די רוטענבערג קראפט סטאנציעס. די גרויסע סטאנציע לעבען חיפה, וואס איז געבויט ביים זייט פון הר הכרמל און איז ארומגערינגעלט מיט שעהנע גארטענס, איז א ביישפיל פון אינדוסטריעלע ארכיטעקטור, וואס קאן דאכט זיך ניט בעסער זיין. דער פאקט וואס רוטענבערג האט געקאנט שאפען ארום זיין גאנצע ארבייט די דאזיגע אטמאספערע פון סטאביליטעט, פון גרוים אינדוסטריע אויף א מאשטאב וואס צאהלט זיך אזוי גוט אז דער געשעפט זאל זיך קענען פארגינען דעם לוקסוס פון גערטנער, פון שטארקע ליכט־טורעמס וואס לייכטען ביינאכט, האט געהאט א גרויסע פסיכאלאגישע ווירקונג צום גוטען אויף די ארץ ישראל'דיגע איינוואוינער.

די בעסטע סארטען חלוצים ארבייטען פאר רוטענבערג'ן. איבער'ן גאנצען לאנד קען מען דעם טיפ פון „רוטענבערג ארבייטער". אפילו די מיטגלידער פון די קאמוניסטישע קבוצות לויבען רוטענבערג'ס מעטאדע פון באהאנדלען ארבייטער.

כאטש די ארץ ישראל'דיגע ארבייטער קאנקורירען איינער מיט'ן אנדערען אין זייער חשק צו ארבייטען פאר רוטענבערג'ן, איז אבער דאך די ארבייט ביי דער איסיר סטאנציע זעהר א שווערע. די קראפט סטאנציעס אויפ'ן ירדן זענען אין א זעהר הייסען געגענד. קיינער קאן ניט ארבייטען אין דער דאזיגער שטיקענדער לופט מעהר ווי עטליכע שטונדען נאכאנאנד.

אבער אין דעם דאזיגען מדבר האט רוטענבערג אויפגעבויט א גרופע מאדערנע הייזער פאר זיינע ארבייטער. דער גרויסער לופטיגער עס־צימער און דער שפיל זאל וואלטען זיך געפאסט פאר א דייטשען אינדוסטריעלען צענטער. מאלאריע קראנקהייט אין דער געגענד איז פארקלענערט געווארען פון פערציג אויף ווייניגער ווי צוויי פראצענט פון דער צאהל ארבייטער.

פאר א פרעמדען איז עס שווער צו באגרייפען ווי ווייט די דאזיגע אלע איינצעלהייטען זענען פארבונדען מיט דעם נאמען רוטענבערג. זיין נאמען איבט אוים פונקט אזא מאגנעטישע קראפט אין פאלעסטינע ווי דער נאמען פון הענרי פארד אין אמעריקע. אבער אויסער דעם ווייסען אויך די ארץ ישראל איינוואוינער, אז רוטענבערג איז פעהיג צו זיין א געזעלשאפטליכער און פאליטישער פיהרער.

די מעגליכקייטען וואס ליגען אין זיין אונטערנעהמונג זענען ריזיג־גרויסע. זיין עלעקטרישע סטאנציע קאן ברענגען, דורך דעם וואס זי וועט שאפען גענוג ביליגע קראפט, צו דער עלעקטריפיקאציע פון די פאלעסטינער אייזענבאהנען, און אפילו פון די אייזענבאהנען פון עבר הירדן. דער חיפה'ער פארט וועט אפערירען אויף רוטענבערג'ס קראפט.

ווען די קליינע „אייפעל־טורעמס" וואס האבען געדארפט ציהען די דראטען פאר דער רוטענבערג קראפט פון איסיר קיין חיפה און תל אביב זענען אויפגעבויט געווארען, איז די באגייסטערונג פון די חלוצים געווען כמעט א רעליגיעזע. ווען נאר א טראק אנגעפילט מיט רוטענבערג ארבייטער און אפאראטען האט זיך באוויזען, זענען די חלוצים זיך צוזאמענגעקומען פון זייערע פעלדער צו באאבאכטען ווי די ארבייטער בויען אויף די טורעמס. באטראכטענדיג דעם גאנצען מעכאניזם ווי ער ווערט אויפגעשטעלט, פלעגען זיי ווינקען איינער צום אנדערען און זיך א זאג טאן:

„רוטענבערג'ס קונצען!"

עטליכע יאהר צייט האט זיך פנחס רוטענבערג געהאלטען ווייט פון אלע קהלשע אנגעלעגענהייטען אין פאלעסטינע, זיין עסק איז געווען אריינצובריינגען עלעקטרישע קראפט אין לאנד. ווען אלע אנדערע פלענער וואלטען דורכגעפיהרט געווארען אזוי גרינדליך און אזוי שנעל ווי דער דאזיגער גרויסער אינזשענירונג פראיעקט, וואלט דער ציוניזם פיעל שנעלער געווארען א רעאליטעט.

אין 1927, נאכדעם ווי דער ישוב האט שוין עטליכע מאל פריהער זיך געווענדעט צו איהם, איז רוטענבערג געווארען א מיטגליעד פון ועד לאומי, דער אידישער נאציאנאלער ראט פון ארץ ישראל. נאך די פאראיאהריגע ראיאטען, איז ער געווארען א מיטגליד מיט באראטונגס רעכט (קאנסאלטיוו מעמבער) פון דער אידישער אגענטור.

היינטיגס יאהר איז דער ערשטער טייל פון זיין גרויסען אינזשענירונג פראיעקט פארענדיגט, און צוויי פון די פיער מאשינען וועלכע פארמאגען צו 8,000 פערדען־קראפט זענען איינגעשטעלט געווארען. די דאזיגע מאשינען גופא גיבען שוין ארץ ישראל מעהר עלעקטרישע קראפט ווי זי האט ווען עס איז פריהער געהאט. אז דער איבריגער טייל פון זיין פראיעקט וועט פארענדיגט ווערען איז אזוי גוט ווי זיכער. ווען די דאזיגע ארבייט וועט פארענדיגט ווערען, וועט פנחס רוטענבערג זיין פריי צו ווידמען מעהר פון זיין ענערגיע פאר אנדערע צוועקען.

איצט איז דער נייער קריזיס געקומען אין דער ציוניסטישער באוועגונג אלס א רעזולטאט פון דער פאספילד דעקלאראציע רודערט זיך ווידער מיט דעם נאמען רוטענבערג. אויב דר. חיים וויצמאן וועט בשום אופן ניט וועלען צוריקציהען זיין רעזיגנאציע אלס ציוניסטישער פיהרער, ווייזט מען אן, קאן פילייכט רוטענבערג ווערען דער „דיקטאטאר" פון דער באוועגונג. (איטא).

וואס דערווארט די אידען אין דייטשלאנד?

אין פאריז האט די טעג געווילט איינער פון די בעקאנטעסטע פיהרער פון די אידען אין דייטשלאנד. דער וויצע פרעזידענט פון "צענטראל פאראיין פון די דייטשע בירגער פון אידישען גלויבען" דר. ברונא ווייל, וועלכער האט ווי באוואוסט, קאנדידירט אויף דער ליסטע פון דער רעגיערונגס פארטיי אלס פארשטעטער פון די דייטשע אידען צום נייעם פארלאמענט.

דר. ברונא ווייל איז געקומען קיין פאריז אויף א פארלעזונג אין "קלוב דע פאבור" וועגען דער דרייפוס־אפערע, אין וועלכער ער האט לעצטענס געמאכט די בעקאנטע ענטדעקונגען. דר. ברונא ווייל'ס פארלעזונג און די שפעטערדיגע דעבאטע האבען צוגעצויגען זעהר א גרויסען פובליקום און זענען אדורך זעהר לעבהאפט.

ביי דער געלעגענהייט פון זיין וויילען אין פאריז האט דר. ברונא ווייל אויפגענומען דעם פארשטעהער פון "פאריזער היינט" און אין א לענגערען געשפרעך געגעבען איינע אינטערעסאנטע און וויכטיגע אויפקלעהרונגען וועגען דער נייער כוואליע פון גיפטיגען אנטיסעמיטיזם, וואס האט זיך א לאז געטאן אויף די אידען אין דייטשלאנד צוליעב דעם גרויסען זיעג פון דער אידןפרעסערישער היטלער פארטיי.

* * *

— וואס זאגט איהר צו די ערשטע בלוטיגע מאסען־ארויסטריטען פון היטלערס באנדע? מיינט איהר אז די אידישע וועלט האט געהאט א גרונד אזוי שטארק אויפגעטרייסעלט צו ווערען און קוקען מיט אזא גרויסער שרעק אויף דעם לעבען פון די דייטשע אידען אין די נאהענטסטע וואכען און מאנאטען?" — פארבינדען מיר דאס געשפרעך.

— יא, האט געענטפערט דער פיהרער פון די דייטשע אידען, דר. ברונא ווייל — איך האלט די לאגע פאר זעהר ערנסט. מען קאן דאך ניט אננעהמען אז די ערשטע אנפאלען פון היטלערס באנדע זענען עפעס אן אפגעריסענע זאך. באזונדערע אינצידענטען אדער צופאלען. דאס מאכען אנפאלען אויף די אידען, דאס וועלען פארטרייבען די אידען פון דייטשלאנד, געהט דאך אריין אין פראגראם פון היטלערס פארטיי.

און דערפאר האבען שוין די ערשטע אנפאלען געמוזט ארויסרופען באגרינדעטע שרעק אין דער אידישער וועלט. איך האלט ניט מיט די וואס זאגען אז דער גרויסער זיעג פון היטלערס פארטיי איז געקומען צוליעב דער אויסערליכער פאליטיק פון דייטשלאנד, צוליעב דעם וואס א גרויסער טייל פון דייטשען פאלק, וויל א קריעג. איך האלט, אז היטלער האט געזיעגט צוליעב דער אינערליכער פאליטיק. צוליעב דער שווערער לאגע און גרויסער ארבייטס־לאזיגקייט אין דייטשלאנד. און ווען היטלער און זיין פארטיי רעדען וועגען אינערליכער פאליטיק פון דייטשלאנד, מוזען זיי קודם כל פארפאלגען די פרעמדע. דאס הייסט די אידען אין לאנד, צונעהמען ביי זיי די פרנסות, פארטרייבען זיי פון לאנד.

ביי דעם אלעם — זאגט ווייטער דר. ברונא ווייל — גלויב איך ניט, אז אין דער געזעצגעבונג פון דייטשלאנד זאל מען דורכפיהרען נייע באגרענצונגען געגען אידען, ווי דאס ווילען די ראסיסטען. אבער מיר אידען ווייסען דאך שוין לוידער, ווי אזוי דאס ווערט געמאכט. מען געהט ארום די געזעצען, מען וועט אבנארען אידישע רעגירונגס בעאמטע, אפנעהמען ביי אידען די באשטעלונגען פאר דער רעגירונג. שווערער מאכען דאס לעבען פון די אידישע הענדלער און האנדווערקער, שטודענטען, דריקען. און באזונדערס דארף מען מורא האבען פאר דעם גורל פון די אידען, וואס זיינען אריינגעקומען קיין דייטשלאנד אין דער צייט פון נאכ'ן קריעג. געגען זיי וועט שוין היטלערס פארטיי. אויב זי וועט זיין ביי דער מאכט געפינען מיטלען ווי אזוי פון זיי פטור צו ווערען פון לאנד. וואס וועלען זיי טהאן? וואוהין וועלען זיי קאנען אנטלויפען? וואס וועלען טהאן די רוסישע אידען? — אט פאר וואס מען דארף זיך ערנסט שרעקען?

אבער אזוי לאנג ווי די איצטיגע רעגירונג וועט פארבלייבען ביי דער מאכט קאן מען וועגען דעם אלעם זיין פאלשטענדיג רוהיג. ספעציעל וואלט איך דערמאנט דעם קאנצלער ברינינג און דעם אינערען מיניסטער דר. ווירט, וועלכע האבען אונז פיעל מאל פארזיכערט, אז עס וועט געגעבען ווערען די אידען די נויטיגע שוץ געגען די אנפאלער. און אז עס וועלען אנגענומען ווערען די נויטיגע מיטלען צו פארהיטען פון אנפאלען.

דאס גרויסע גליק איז — ערקלערט ווייטער דר. ברונא ווייל — וואס מיר, דייטשע אידען זענען שטארק ארגאניזירט. דער "צענטראל פאראיין פון די דייטשע אידען", נעהמט ארום 300 טויזענט מאן פון דעם האלבען מיליאן אידען, וואס געפינען זיך אין דייטשלאנד. געגען דער דראהענדער געפאהר פון נייע פארפאלגונגען נעהמען מיר אן אלע מיטלען, וואס מיר זענען נאר אימשטאנד. מיר רעכענען אויף דער הילף און שוץ פון די אנדערע פארטייען, וואס שטעהען אויף דער וואך פון דער קאנסטיטוציע אין דייטשלאנד. געוויס איז א גרויסער שאד, וואס אין נייעם פארלאמענט איז פון די בירגערליכע פארטייען ניט אריין קיין איין אידישער פארשטעהער. אין פריהערדיגען פארלאמענט זענען געווען צוויי אזעלכע פארשטעהער, דער רעדאקטאר פון דער "פאסישער ציימונג" געארג בערנהארדט און דער פארשטארבענער דר. לודוויג האאז. איצט איז קיין איינער ניטא. איך האב קאנדידירט און בין דורכגעפאלען.

— רעכענט איהר, אז די מיטלען וואס דער "צענטראל פאראיין פון די דייטשע אידען" פלאנט אנצונעהמען, וועלען קאנען כאטש וויפיעל עס איז אפווענדען די געפאהר פון דער נייער אנטיסעמיטישער כוואליע, וואס רוקט זיך אן? — פרעגען מיר ווייטער.

— שווער צו געבען אן ענטפער. מיר זענען זעהר שטארק בעזארגט, מיר פיהלען, אז אונזער וויכטיגסטע אויפגאבע אין דעם איצטיגען שווערען מאמענט פאר אונז, דייטשע אידען, איז זיך גוט צו ארגאניזירען. מען דארף גוט נאכקוקען אויף דעם דעם וואס עס קומט פאר און זיין גרייט צו דער פארטיידיגונג. עס דארף דערמאהנט ווערען, אז דער "בונד פון די אידישע פראנט סאלדאטען", וואס איז אויך אנגעשלאסען אן אונזער ארגאניזאציע נעהמט אריין אין זיין פראגראם אויך דאס שאפען די אידישע זעלבסטשוץ אין דייטשלאנד.

— זעלבסטפארשטענדליך, — פיהרט אויס דר. ברונא ווייל, דער וויצע־פארזיצער פון "צענטראל פאראיין" איז אונז, דייטשע אידען שווער אויפ'ן הארצען. מיר זענען זעהר באזארגט. עס געהט פאר אונז אן ערנסטער ווינטער. זייט 50 יאהר ווי די אנטיסעמיטען אין דייטשלאנד האבען אזוי ניט אויפגעהויבען דעם קאפ, ווי איצט. מיר ווייסען, אז די גאנצע אידישע וועלט איז באאונרוהיגט וועגען אונזער לאגע און עס איז פאראן דערצו א גרונד. פון דייטשלאנד קומט דאך ארוים די אזוי גערופענע טעאריע וועגען אנטיסעמיטיזם. די דייטשע אנטיסעמיטען שפייזען מיט אגיטאציע מאטעריאלען און גיבען צו מוט אלע שונאים פון אידען אין דער גאנצער וועלט. הויבען אויף די דייטשע אנטיסעמיטען דעם קאפ, איז עס א סכנה פאר די אידישע קבוצים אין פיעל אנדערע לענדער, און אין דעם אנקומענדען ווינטער וועלען מיר, דייטשע אידען דארפען אויסשפיעלען א שווערען קאמף מיט די אנטיסעמיטען, מיט אלע אונזערע ארגאניזאציעס — און די אידען אין דייטשלאנד זענען זעהר שטארק ארגאניזירט — וועלען מיר שטעהן אויף דער וואך.

איך געזעגען זיך מיט דר. ברונא ווייל'ן, אויסדריקענדיג די האפנונג צו טרעפען זיך ווידער מיט איהם ביי גינסטיגערע אומשטענדען און ביי א בעסערע שטימונג...

א. א—ן.